

Svar til universitetsadjunkt H. H. Bruun

Af Viggo Sjøqvist

I sit afsluttende svar til H. H. Bruun gør dr. Viggo Sjøqvist ganske kort rede for, hvordan striden om de »mohrske referater« er opstået. Endvidere imødegår han en række af Bruuns kritiske indvendinger i denne sag.

Idet jeg takker Bruun for hans lange og lærde indlæg, hvori han blandt andet søger at bevise, at jeg er dømt – ikke juridisk men moralsk – som en person, der ikke er et sandhedsvidne, skal jeg svare ham så kort og klart som muligt.

Bruun skriver: »Ikke alene undlader han (Sjøqvist) indtil 1974 at imødegå Nissens påstand om 18. juli-referatets papirkvalitet privat eller offentligt«. Det sidste er rigtigt; men jeg har i svaret til Pasternak udtrykkelig fortalt, hvorfor jeg ikke offentligt er fremkommet med min påstand før. Bruuns bemærkning gør det i øvrigt efter min mening nødvendigt at redegøre nærmere for hele denne sags opståen. I midten af 1960-erne kom Henrik Nissen adskillige gange op til mig i Udenrigsministeriets arkiv for at hente akter til sit arbejde om forhandlingspolitikken. Ved disse lejligheder diskuterede vi spørgsmål af interesse for hans fremstilling. Vi kom også ind på Mohrs referater, og jeg fortalte ham om min mistanke med hensyn til deres anvendelighed i den historiske forskning. Når Nissen i sin disputats tager spørgsmålet om forfalskningsteorien op til undersøgelse, ser jeg dette som et resultat af vore samtaler og mine advarsler.

Jeg troede, at disse havde virket så overbevisende, at han ville undlade at benytte det såkaldte 18. juli-referat. Stor var derfor min forbavselse, da jeg i juli 1971 ved gennemlæsningen af hans manuskript erfarede, at han ikke havde ændret en tøddel i sin opfattelse. Derefter var sagen for mit vedkommende ganske klar. Hvis Henrik Nissen ikke blev modsagt, ville hans version komme til at stå som den videnskabelige sandhed. Følgelig brugte jeg det meste af juli og august 1971 til at gennearbejde hele problemkomplekset. I et brev af 13. september 1971 til Nissen fremsendte jeg resultatet af mine undersøgelser angående

18. og 19. juli-referaternes autenticitet. Spørgsmålet om papirkvaliteten nævnte jeg ikke i dette brev ud fra den betragtning, som jeg har gjort gældende i svaret til Pasternak. Derimod bebudede jeg, at jeg ville fremsætte mine synspunkter (angående de omtalte referater) »i en anmeldelse eller på anden måde«. Dette skete da i den artikel, jeg skrev til »Historie«, ny række X, 3 i 1973.

Det væsentligste i »Mohr-sagen« er efter min opfattelse den såkaldte »nedskæringsteori«, hvor det afgørende punkt er de tekstomskrivninger, der har fundet sted. Bruun siger, at jeg på dette punkt er »urimelig restriktiv«. Jeg kan ikke sige det samme om hans fortolkning af punktet. Den er alt andet end restriktiv. Vi har Mohrs eget fuldstændig klare udsagn, som ikke kan misforstås af nogen, der kan dansk. Mohr siger, at da Scavenius var færdig med udstregningerne, »sagde han sluttelig, at han nu ville lade det forkortede referat renskrive, forelægge det i ministeriet og henlægge det på akterne, så kunne jeg beholde mit referat med alle »detaillerne«.«

Dette udsagn er absolut fældende for Mohr, og det er Bruun formentlig også klar over. Men hvad sker? Bruun giver sig til at spekulere, forklare og fortolke. Inden vi ser os om, så viser det sig, at det, Mohr har skrevet, åbenbart er noget snak. Der må – stadig ifølge Bruun – have eksisteret en »mellemfase« i formuleringen, som ingen ellers har hørt noget om, og Mohr skal selv have foretaget tekstændringerne, skønt han ifølge sit eget referat ikke har haft det mindste at gøre dermed, ja i realiteten fralægger sig ansvaret for resultatet af de påståede nedskæringer. I sandhed, her kan man benytte det tyske Sprichwort: keine Hexerei, nur Behändigkeit. Det er for øvrigt et gennemgående træk i Bruuns fremstilling, at vanskelighederne så vidt muligt søges fjernet gennem anvendelse af begreber som: antagelse, psykologisk antagelse, fortolkning, hypotese etc.

Under gennemgangen af »Graabogen« fra 1941 får Bruun lejlighed til at referere nogle af mig hidtil upåagtede mohrske notater. Det ene, som ifølge Bruun er fejldateret med mindst to år, er af en sådan karakter, at han ser sig nødsaget til at kassere det som en brugelig kilde. Det andet fra 26. oktober 1945 går Bruun meget let hen over. Det kunne ellers være interessant at kommentere det punkt for punkt for at vise, hvor svagt og upålideligt det er. Men da dette vil føre for vidt, så skal jeg indskrænke mig til et enkelt punkt. Under indtryk af Christmas Møllers voldsomme angreb på Mohr for hans optræden i Berlin i juli 1940, skriver Mohr følgende: »Kammerherre Zahle hævder, at jeg, når jeg kommer til Berlin, nødvendigvis må aflægge høflighedsbesøg hos de her-

rer i det tyske Udenrigsministerium, som jeg kender fra tidligere tid. Scavenius mener det samme.« Med andre ord: det er Zahles og Scavenius' skyld, at han fik samtalen med Ritter. Han glemmer, at han i indledningen til »Graabogen« udtrykkelig har erklæret, at ideen med besøget var hans!

Bruun bebrejder mig, at jeg ikke har studeret Mohrs papirer, der nu er i Rigsarkivet. Det kan han for så vidt have ret i. Hvis jeg havde gjort det, ville jeg have fået skænket endnu en række argumenter til underbygning af min påstand om de mohrske referater. Set fra forsvarers synspunkt er dette materiale unægtelig »deprimerende rigt« på usikre indicier.

I øvrigt vil jeg gerne gøre Bruun endnu en indrømmelse. Sådan som min bemærkning om Scavenius' »karakter, hæderlighed og intelligens« er udformet, er sætningen svag. Hvad jeg har villet sige er, at Scavenius var en så selvbevidst og selvsikker natur, at det ikke kunne falde ham ind at prøve på at påtvinge sin direktør en anden opfattelse end den, han måtte ønske at give udtryk for, og da slet ikke på den omtalte måde ved at sidde og »rette stil«.

Desuden var Scavenius hverken tvunget eller forpligtet til i ministermødet at benytte et notat af Mohr. En mundtlig meddelelse baseret på Mohrs referat kunne have gjort akkurat den samme virkning. Men nu forelå 19. juli-referatet, som Scavenius var tilfreds med, og så benyttede han det. Mohrs forsvarer tildeler i denne sag Scavenius en rolle, der ikke stemmer overens med det billede, som i hvert fald jeg har dannet mig af hans måde at optræde på.

Mohrs destruktion af de håndskrevne notater mener Bruun at kunne stille i »et andet og gunstigere lys« ved en nærmere skildring af omstændighederne. Disse er følgende: den 19. september 1966 låner Henrik Nissen 18. juli-referatet til affotografering. Da han en måneds tid senere leverer det tilbage og nu beder om også at måtte låne de andre notater til affotografering, får han at vide, at de ikke er mere. Nogen tid efter forsvinder også det håndskrevne notat af 18. juli. Hvorledes dette handlingsforløb skulle kunne stille Mohrs optræden i et bedre lys, fatter jeg ikke. For mig at se, virker Bruuns argumentation nærmest som en boomerang.

Der er adskillige andre punkter i Bruuns indlæg, det kunne være fristende at tage op til kritisk behandling som f. eks. påstanden om, at dateringen af »det andet notat« også skulle kunne betvivles, eller dr. Munchs bemærkninger om Mohrs notater, eller spørgsmålet om Scavenius' tavshed. Men en begrænsning er nødvendig. Sagen må have en ende. Jeg vil dog ikke forbigå hans ord om, at intet ligger ham fjernere »end

med straffeloven i hånd at søge at skræmme eller true agtværdige og seriøse forskere«. Jamen, det er netop det indtryk, som i det mindste jeg har fået ved læsningen af indlæggets sidste del. Men Bruun ender dog fornuftigvis med at erkende, at det er en dårlig idé at indanke en sag af denne art for domstolene.

Dette er jeg ganske enig i, og det er heller ikke nødvendigt, thi der findes en ganske anderledes kompetent domstol, og det er *tiden*. Når alle de meget forståelige, oprørte og indignerende følelser er døet hen sammen med dem, der nærrede dem, så vil der stå tilbage en række kolde og klare kendsgerninger, der hverken kan bortforklares eller bortfortolkes. Det vil blive ud fra disse kendsgerninger, at den endelige dom vil blive fældet.